
PETAR II PETROVIĆ NJEGOŠ KAO DRŽAVNIK

Radoje Pajović

In this essay the author deals with Njegoš as a politician and historical person, and by drawing attention to the circumstances and conditions in Montenegro as well as the relations with neighbours and great forces, he concludes that Vladika was a civilised autocrat who in some segments was rather a romantic than a practical politician.

Istorija Crne Gore prve polovine XIX vijeka nije moja uža specijalnost, ali za ovih 55 godina koliko sam u nauci, nastala su najvažnija djela o Njegošu, pogotovo kao državniku.*

Povelik je broj njegošologa koji su obogatili naša saznanja o ovoj veličanstvenoj ličnosti, pa selektivno pominjem neke od njih, prije svega one koji su, po mom mišljenju, nezaobilazni.

Riječ je, prije svega, o istoričarima istraživačima i istoričarima književnosti i filozofima. Od istoričara starije generacije bih pomenio Lazara Tomanovića, Dušana Vuksana, Rista Dragičevića, Branka Pavićevića, Tomicu Nikčevića, Đoka Pejovića, Dragoja Živkovića, a od mlađih Živka Andrijaševića.

---

* Izlaganje na skupu posvećenom Njegošu, u organizaciji Matice crnogorske na Njegušima, 19. 08. 2012.

Od književnih historičara i kritičara i filozofa pomenuo bih Isidoru Sekulić, Jevta Milovića, Milovana Đilasa, Slobodana Tomovića, Krunoslava Spasića, Boža Bulatovića, Milorada Stojovića, Branka Banjevića, Danila Radojevića, Stanka Cerovića.

Naravno da ima još zaslužnih njegošologa.

Ako bih od pomenutih htio da izdvojim neke koji su, po mom mišljenju, dali najveći doprinos rasvjetljavanju Njegoša kao državnika i političara, onda bih tu izdvojio četiri ličnosti: Dušana Vuksana i Rista Dragičevića, na osnovu domaćih, Jevta Milovića, na osnovu austrijskih i Branka Pavićevića, na osnovu ruskih izvora.

Kad se govori o Njegošu kao istorijskoj ličnosti, prije svega kao državniku, valjalo bi, makar u grubim crtama, dati sliku Crne Gore toga doba.

Slobodna Crna Gora u Njegoševo doba obuhvatala je četiri podlovcenske nahije, a zatim Bjelopavliće, Pipere, Kuče, Moraču i Rovca. Crna Gora (naravno slobodna) nije tada imala nijedan grad. Kao što se zna – gradovi u unutrašnjosti bili su pod turskom, a u Primorju pod austrijskom vlašću. Crna Gora nije imala nijedno industrijsko preduzeće. Pjesnik je rekao da je tada „junaštvo bilo jedina industrija“. Nije bilo nijedne javne zanatske radnje. Umjesto toga postojale su porodične radionice, ili kako bismo mi danas rekli – domaća radinost za osnovne potrebe domaćinstva. Nije bilo nijednog solidnog puta osim pješačkih i konjskih staza. Poljoprivreda je bila na najnižem mogućem stupnju, jer nije bilo većih obradivih površina. Postojala su samo tri manja polja – Cetinjsko, Njeguško i Crmničko. Jedina, nešto razvijenija, privredna grana od koje se živjelo bilo je stočarstvo. Crna Gora je izvozila samo stoku i stočarske proizvode i sušenu ribu iz Skadarskog

jezera. Žitarica nije bilo dovoljno ni za pola godine. Unutrašnji pazari bili su Rijeka Crnojevića, Vir Crmnički, Prentina glavica i Planinica, a spoljni – uglavnom Kotor i Risan, a povremeno Podgorica, Skadar i Nikšić. U vrijeme kada je Njegoš stupio na vladarsku stolicu Crna Gora je imala 100.000 stanovnika, 339 sela sa 9.328 domova. Mogla je da računa sa oko 19.500 boraca.

Prema Njegoševim podacima iz 1937. godine, dakle 8 godina kasnije, bio je isti broj stanovnika i gotovo identičan broj ljudi sposobnih za oružje, tj. 20.750.

Od valjanih građevina Cetinje je imalo samo Manastir sa konacima i nekoliko potleušica.

Njegoš je rođen 1. novembra 1813. godine u Njegušima. U roditeljskom domu boravio je do desete godine života, a onda se preselio na Cetinje, kod svoga strica vladike Petra I, gdje je počeo da uči pismenost. Prvi učitelji su mu bili kaluđer Misal i vladčin sekretar Jakov Cek, a povremeno i stari vladika. Školovanje u Toploj trajalo je godinu i po, a 1827. godine se vratio na Cetinje, gdje je brigu oko njegovog daljeg obrazovanja preuzeo vladčin sekretar-pjesnik Simo Milutinović Sarajlija. Na Njegoša Sarajlija je izvršio snažan uticaj, i kao pjesnik i kao čovjek. Posljedice takvog obrazovanja odrazile su se i na njegovo literarno stvaralaštvo.

U toku svog školovanja Njegoš nije imao priliku da upozna stariju istoriju Crne Gore, tako se desilo da umjesto da piše u slavu stvarnih i značajnih ličnosti iz crnogorske istorije kao što su knez Vladimir, knez Vojislav, kralj Mihailo, kralj Bodin, Njegoš populariše izmišljene ličnosti iz srpske istorije, kao što su Miloš Obilić i drugi.

Vladika Petar I je umro 30. oktobra 1830. godine. U testamentu je za svoga nasljednika odredio sinovca Radivoja Rada Tomova, za koga je rekao da se nada da će biti čovjek od posla

i razuma. Vladika Petar I nije imao sreću sa prethodna dva nesuđena nasljednika. Prvi je bio sinovac Mitar Stijepov, koji je ubrzo umro (1806), a drugi – Đorđije Savov, koji je poslije dvogodišnjeg školovanja saopštio stricu da neće da se zamonaši, već se opredijelio za oficirsku karijeru. Rade Tomov, kao trećeimenovani nasljednik opravdao je u potpunosti očekivanja i svog strica i crnogorskog naroda.

Drugog dana poslije vladicine sahrane, vojvoda Stanko Stijepov, vladčin sinovac i povjerljiva ličnost, izveo je iz Manastira – kako je hroničar zabilježio – gorostasnog mladića Radivoja Rada Tomova Petrovića, u crnoj mantiji svog strica.

Odmah poslije Njegoševe inauguracije upućena su službena obavještenja o tom činu ruskom konzulu u Dubrovniku (Jeremiji Gagiću), zatim u Petrograd, Beč, Beograd i susjedima u Primorju. U jednom od tih pisama navedeno je kako je vladika Petar na samrti rekao svom nasljedniku: „Ja ti sada ne mogu pomoći ništa – no ti evo posljednje riječi od mene: ’Moli se Bogu i drži se Rusije‘“. Te poruke Njegoš se držao do kraja života.

Sredinom februara 1831. Njegoš je hirotonisan u zvanje arhimandrita u malom manastiru na ostrvu Kom, u Skadarskom jezeru (hirotoniju obavio pečki vladika Ananije). Tom prilikom Njegoš je dobio monaško ime Petar. Imao je da bira između dva najznačajnija imena vladikâ Petrovića – Danila ili Petra. Njegoš se opredijelio za ovo drugo.

Njegoševa vladavina mogla bi se podijeliti u dva dijela – do 1837. i poslije. Godina 1837. predstavljala je prekretnicu u državnopravnom razvoju Crne Gore. Na zemaljskom Saboru od 03. 09. 1837. godine formiran je novi Praviteljstvujušći senat koji je inaugurisao nove državne reforme proširivanjem Gvardije na 400 i Perjanika na 30 članova. I drugo, predstavljala je zaokret u ruskoj politici prema Crnoj Gori.

U vrijeme Njegoševog stupanja na prijesto državna blagajna je bila prazna. U njoj je bilo samo 3.000 dukata, kao neprikosnovena rezerva – za slučaj krajnje nužde. Očekivao se dolazak ruskih izaslanika od kojih se očekivala ne samo pomoć u formiranju i radu državnih institucija nego i finansijska pomoć ruske vlade. Još za života vladčina najavljen je dolazak dva ruska izaslanika – Ivana Ivanovića Vukotića i njegovog sestrića Mateja Vučićevića. Oni su stigli krajem septembra 1831. godine. Tim povodom održan je narodni sabor na kome je pročitana gramata ruskog cara Nikolaja I. Tom prilikom Vukotić je Njegošu predao 2.000 talijera koje je poslala ruska vlada, od 7.000, kako se kasnije ispostavilo.

Na Saboru je izabran Praviteljstvujušči senat crnogorski i brdski od 16 najuglednijih crnogorskih glavara – serdara i vojvoda, među kojima dva Bjelopavlića (vojvoda „svih Brda“ Mihailo Bošković i pop Jovan Martinić), iz Kuča serdar Spaho Drekalović, iz Morače vojvoda Mina Radović. Za prezidenta Senata imenovan je Ivan Vukotić, a za viceprezidenta Mateja Vučićević.

Istovremeno, izabrana je Gvardija, kao prvi vojno-polijski oružani odred (od 156 članova), koji je imao da održava red i mir, a u manje važnim sporovima i da izriče presude. Izabrano je i 8 perjanika, koji su stajali na raspoloženju vladaru i predsjedniku Senata.

Njegoš je želio da što prije otputuje u Petrograd i da se tamo zavladiči, a to su željeli i svi senatori i drugi zemaljski prvaci. To su u toku 1831. i 1832. odgodili Ivan Vukotić i Jeremija Gagić. Naredne, 1833. godine Njegošu se ispunila želja. Na put je krenuo 19. juna, a u Petrograd stigao početkom avgusta. Ceremonija hirotonisanja obavljena je na današnji dan, na Preobraženje (18. avgusta) u Preobraženskoj lavri. Čin zavladičenja je odobrio lično car Nikolaj, koji je sa čitavom carskom svitom prisustvovao

svečanosti. Prisustvovali su i ministri u vladi, oberprokurator Svetoga Sinoda i nekoliko mitropolita. Za tu ceremoniju Car je odobrio 15.000 rubalja, a Njegošu poklonio zlatni krst. U susretu sa ruskim zvaničnicima Njegošu je preporučeno da održava prijateljske veze sa susjedima – skadarskim i hercegovačkim vezirima i sa austrijskim vlastima u Primorju.

Svojim izgledom, rječitošću i ponašanjem Njegoš je impresionirao čitavu rusku društvenu elitu, a posebno ruskog cara, o čemu svjedoči i poznata anegdota – kako je Nikolaj I rekao da je Njegoš viši i od ruskog cara, na što je Njegoš uzvraatio da je od ruskog cara viši samo bog. Inače, car je izrazio zadovoljstvo i Njegoševom upravom u Crnoj Gori.

U Petrogradu je Njegoš imao važne susrete sa ruskim zvaničnicima, uključujući i ruskog ministra inostranih djela i vicekancelara Karla Vasiljeviča Neseljrodea. U toku svoje karijere Njegoš se sa Neseljrodeom sastao još dva puta, a bio je sa njim i u zvaničnoj prepisci.

Za vrijeme boravka u Petrogradu ruska knjaginja A. A. Orlova poslala je Njegošu, po anonimnom donosiocu 10.000 zlatnika.

Njegoš je bio prvi Crnogorac koji je zavladičen u Rusiji.

Za vrijeme boravka u Petrogradu Njegoš je kupio manju štampariju i oko 400 knjiga, među kojima i dosta udžbeničke literature.

Na put za Crnu Goru Njegoš je krenuo 20. septembra, a 11. decembra stigao u Crnu Goru. U međuvremenu se u Beču zadržao nedjelju dana, a u Trstu nešto duže od mjesec dana.

Za vrijeme Njegoševog polugodišnjeg odsustva u Crnoj Gori je došlo do ozbiljne političke krize. Došlo je do otvorenog sukoba glavnih zemaljskih prvaka sa prezidentom i viceprezidentom Senata, I. Vukotićem i M. Vučićevićem. Bilo je više razloga, ali su najupadljiviji bili što su Vukotić i Vučićević trošili nemilice i

neprikosnovenu rezervu od 3.000 dukata Petra I i što su finansirali nemire protiv Crne Gore u Zeti i Malesiji. Nazirao se i sukob od ranije između I. Vukotića i Njegoša, pri čemu je Vukotić optuživao Njegoša što je težio da postane apsolutni gospodar, u čemu je bilo istine, ali to nije bio pravi razlog, već to što je Vukotić pretendovao da on postane gospodar Crne Gore, a Njegoša je htio da usmjeri da se posveti samo crkvenim poslovima.

U Njegoševom odsustvu sukob između glavara i Vukotića i Vučićevića se razbuktao do te mjere da ovoj dvojici nije bilo više opstanka u Crnoj Gori, pa su je napustili i ne sačekavši Njegošev povratak iz Rusije. Oni su fizički napustili Crnu Goru ali njihove intrige protiv nje i protiv Njegoša nijesu prestajale ni poslije njihovog povratka u Rusiju.

Nakon odlaska I. Vukotića i M. Vučićevića na čelo Praviteljstvujušćeg senata došao je Savo Markov, jedan od najuglednijih i najuticajnijih Crnogoraca, savremenika Petra I. U Senatu su ostale gotovo iste ličnosti kao i u prvom sazivu (septembar 1831). Gvardija i Perjanici zadržale su isti broj (156 i 8) i isti sastav.

Senat (i u starom i u novom sastavu) ojačao je svoju ulogu i doprinio učvršćivanju institucija vlasti u zemlji i sprječavanju svakog otpora novoj vlasti, a takvih otpora je bilo naročito prilikom uvođenja poreza. Senat je posebno pružio snažnu podršku Njegošu u obračunu sa njegovim političkim protivnicima, a posebno guvernadurom Vukom Radonjićem. Takođe ga je podržao u sukobu sa I. Vukotićem.

U saglasnosti svih članova Senata Njegoš je marta 1834. ustanovio državni porez, kako bi obezbijedio finansiranje državnih organa. Porez je bio podijeljen na tri poreske klase. Prva klasa je davala godišnje 1 fiorin, druga 2, a treća 3 fiorina. Po tom osnovu zemaljski prihod iznosio je 14.227 fiorina i 40 krajcara. Od toga gotovo polovina (6.686 fiorina) išla je za plate

činovnicima, a polovina (7.941 fiorin) za ostale državne potrebe. Proces naplate poreza nije bio jednostavan. Bilo je i ozbiljnijih otpora, čak i ozbiljnih prijetnji crnogorskom gospodarstvu, ali je s tim u vezi plemenska i bratstvenička samovolja bila skršena.

Značajnu pažnju Njegoš je posvetio narodnom prosvjećivanju. Prva građanska osnovna škola u slobodnoj podlovcenskoj Crnoj Gori osnovana je tek 1834. godine u Cetinjskom manastiru, druga u Dobrskom selu, a treća u Brčelima.

Iste, 1834. godine na Cetinju je proradila štamparija ili knjigopečatnja, kako se onda zvala. Štamparija je stigla u Crnu Goru iz Petrograda, 20. januara 1834.

Među prvim djelima koja su u toj knjigopečatnji štampana bile su Njegoševe zbirke *Lijek jarosti turske* i *Pustinjak cetinjski*, a zatim *Dika crnogorska* S. M. Sarajlije, *Tropar* Sv. Petra Cetinjskog, *Poslovice* Vuka Stefanovića Karadžića, *Srpski bukvare* (1836) i dr.

Godine 1836. počeo je da se publikuje prvi crnogorski časopis *Grlica*.

Njegoš je krajem decembra stigao u Beč, ali tu je preko 50 dana bio prinuđen da čeka dozvolu za nastavak puta u Petrograd. Kako na granicama sa Hercegovackim i Skadarskim ejaletom nije mogao da očuva mir, kako ni odnosi s austrijskim vlastima u Primorju nijesu bili na visini, a kako ni sa finansijama nije stajao najbolje, Njegoš je krajem 1836. godine pokušao da nađe rješenje kod Rusa. Smatrao je, kao najcjelishodnije, da drugi put otputuje u Petrograd i da tamo potraži rješenje i pomoć.

Intrige Ivana Vukotića učinile su svoje. Njegoš se na razne načine dovijao kako da iznudi dozvolu za Petrograd, ali je to bilo teško. Kad već nije mogao u Petrograd, Njegoš je od ruskog

poslanstva u Beču tražio vizu za Pariz, odakle bi mogao da od neke druge velike evropske države traži pokroviteljstvo za Crnu Goru. Kad u tome nije uspio onda je od ruske vlade tražio dozvolu da se njemu, njegovom domu i još 15 crnogorskih porodica omogući da presele u Rusiju. Izgleda da je ovo ubrzalo izdavanje dozvole da krene u Rusiju.

Oko 1. marta 1837. Njegoš je stigao u Pskov, ali je tu zadržan tri mjeseca da bi provjerili optužbe protiv njega koje je I. Vukotić uputio ruskom dvoru tako da je tek 30. maja stigao u Petrograd. I pored toga, za čitavo vrijeme boravka u Pskovu ruske vlasti su mu ukazivali sve državničke počasti. Njegoš je s pravom bio ogorčen na nepravedne optužbe, ali je na kraju uspio da dokaže svoju nevinost.

U Petrogradu se Njegoš zadržao mjesec dana (do kraja juna). Za to vrijeme on je imao nekoliko susreta sa Neseljrodeom i direktorom Azijatskog departmana Konstantinom Konstantinovičem Rodofinikinom.

Njegoš se sa njima susreo i u Pskovu nekoliko puta i za cara, kao i u Beču napisao dva opširna memoranduma, u kojima je tražio da se Crnoj Gori pripoji Zeta, da se omogući slobodna plovidba Skadarskim jezerom i time omogući direktna veza sa Jadranskim morem, da se Crna Gora finansijski pomogne za stvaranje sopstvene industrije, za otvaranje i održavanje više škola, da se obezbijedi plata za 12 senatora i 300 članova Gvardije.

Za sve to Njegoš je tražio 80.000 rubalja godišnje, što je bilo ekvivalent za 32.000 zlatnih fiorina. Osim toga Njegoš je tražio nastavak stare subvencije (još od XVIII vijeka) od hiljadu dukata i povraćaj 5.000 talijera koje je Ivan Vukotić zadržao prilikom dolaska u Crnu Goru.

Na predlog ruske vlade Car Nikolaj I je naredio da se prihvati Njegošev zahtjev za redovnu rusku subvenciju od 80.000 rubalja

u asignacijama godišnje u trajanju od 15 godina (u četiri rate godišnje). Osim toga po carevoj naredbi je određeno da se isplati 600 zlatnika za pokriće putnih troškova Njegoša i njegove delegacije (Đorđije Savov Petrović, Dimitrije Milaković i Njegošev pratilac pop Tomo Davidović) i 1710 rubalja na ime troškova za njihov boravak u Petrogradu.

O Njegoševom zahtjevu u vezi sa Zetom i Skadarskim jezerom car nije htio da razgovara.

U drugoj polovini avgusta Njegoš se sa svojom delegacijom i ruskim izaslanikom potpukovnikom Jakovom Nikolajevičem Ozereckovskim vratio na Cetinje.

Početak septembra (3. 09.) na Cetinju je održan Opštcrnogorski sabor uz učešće oko 3.000 Crnogoraca i Jakova Ozerckovskog. Na Saboru je izabran novi Praviteljstvujušči senat crnogorski od 12 senatora (manje nego 1831). Za predsjednika Senata izabran je Pero Tomov Petrović (brat vladičin), a za viceprezidenta Đorđije Savov (nesuđeni nasljednik Sv. Petra).

Tom prilikom je odlučeno da se Gvardija poveća na 400, a Perjanici na 30 članova.

Smatra se da ovaj Sabor predstavlja prekretnicu u Njegoševoj vladavini, kako zbog reformi koje su u potpunosti učvrstile njegovu vlast, tako i zbog zaokreta ruske politike prema Crnoj Gori i značajne finansijske pomoći. Rusija je kod Njegoša poslala svoga izaslanika potpukovnika J. N. Ozereckovskog da mu pomogne u unutrašnjem uređivanju zemlje, ali i da kontroliše trošenje ruskih para. Ozereckovski je bio oduševljen i Crnom Gorom i Njegošem.

On je pratio sve procese u Crnoj Gori do detalja. Smatrao je da je Crna Gora u Njegošu dobila vladara dostojna istorijskih okolnosti. Na sugestiju Ozereckovskog Njegoš je formirao Državnu blagajnu i za njenog šefa (kaznačeja) imenovao je Dimitrija Milakovića.

Njegoš se zanosio idejom da ustanovi domaću valutu koja bi se zvala ZLATNI PERUN, koji bi imao vrijednost dva talijera. Čak je obezbijedio i kalup za izlivanje PERUNA.

Te 1837. godine započela je i izgradnja Biljarde, koja je trebalo da posluži kao nukleus budućeg grada Cetinja. Ona je zadovoljavala potrebe svih državnih institucija. Biljarda je istovremeno postala simbol ne samo Cetinja nego i Crne Gore.

Smatra se da je svojim izvještajima umnogome doprinio zaokretu ruske politike prema Crnoj Gori.

Umjesto Ozereckovskog sredinom maja 1838. godine stigao je u Crnu Goru, u specijalnu misiju ruski rudarski inženjer kapetan Jegor Petrović Kovaljevski. Može se reći da je on više i od Ozereckovskog bio oduševljen Crnom Gorom i njenim vladarem, a posebno životom, običajima i moralnim načelima crnogorskog naroda. Svojim ponašanjem on je zadobio opšte simpatije crnogorskog naroda. Svojim izvještajima ruskoj vladi on je doprinio učvršćivanju crnogorsko-ruskih političkih i kulturnih veza.

Nakon četiri mjeseca vratio se u Petrograd preko Beča, gdje se susreo sa Ozereckovskim i Fridrihom Oreškovićem, velikim poznavaoцем Crne Gore. U razgovoru sa njima Kovaljevski je još više pojačao svoja saznanja o Crnoj Gori. Po dolasku u Petrograd napisao je Memorandum o Crnoj Gori koji je dostavio Carskoj vladi. U njemu se na sintetičan način dao izvještaj o istorijskoj ulozi Crne Gore od početka XIX vijeka. On je iznio mišljenje da Crna Gora ima istorijsko, ekonomsko i političko pravo da dobije izlaz na more i da joj se to pravo ne smije i ne može osporiti. On je preporučio ruskoj vladi da prihvati Njegošev predlog o otvaranju ruskog konzulata u Crnoj Gori. On je pozitivno ocijenio sve Njegoševe državničke poteze, a posebno njegovu želju da u zemlji zavede „građanski red i poredak“ i Njegošev zahtjev da se omogući školovanje jednog

broja Crnogoraca u Rusiji. Sa njegovim predlozima i preporukama Neseljrode je upoznao i Cara. Sve je to imalo nesumnjivog uticaja da je od tada Crna Gora ušla u prvi plan ruske balkanske politike, a briga za crnogorskog vladara, prema mišljenju Branka Pavićevića, obuzimala je ozbiljnu pažnju čitave ruske diplomatije.

Svoje utiske i zaključke o Crnoj Gori Kovaljevski je objavio u svojim memoarima o Crnoj Gori pod naslovom „Četiri mjeseca u Crnoj Gori“, što je uticalo na rusku javnost da upozna Crnu Goru i razvije simpatije prema njoj. Nešto kasnije Kovaljevski je objavio i izuzetno djelo o Petru II Petroviću Njegošu.

Odnosi sa Turcima Osmanlijama

U svakom kontaktu sa ruskim zvaničnicima Njegošu je sugerirano da sa Turcima izbjegava granične sukobe.

Crna Gora se nalazila između dva turska ejaleta – sandžakata Skadarskog i Hercegovačkog. Za Njegoševa vakta nije bilo ozbiljnijih sukoba – bojeva i bitaka, kao što je to bilo prije i poslije njega. Za vrijeme njegovog prethodnika Petra I poznata je velika pohara Mahmud-paše Bušatlije iz 1785. i pravih bitaka na Martinićima i Krusima 1796. kada je Mahmud-paša i glavu izgubio. Za vrijeme Njegoševog nasljednika imamo dva veća sukoba – Prvu Omer-pašinu godinu – 1852. i Grahovsku bitku 1858., kada su Crnogorci izvojevali značajnu pobjedu. U Njegoševu doba tako ozbiljnijih sukoba nije bilo, izuzimajući dva slučaja i to sa hercegovačkim Turcima. To je najčešće zavisilo od raspoloženja turskih vezira.

U Njegoševu doba na stolici Skadarskog ejaleta promijenila su se tri vezira – Mustafa-paša, Hafis-paša i Osman-paša Skopljak. Sa Mustafa-pašom, carskim buntovnikom, Njegoš je

imao prijateljske odnose, možda baš zbog toga. Njegoš je Mustafa-paši obećao i pomoć protiv carske vojske, ali je u prvom sukobu vezirova vojska bila brzo poražena od carske vojske. Njegoš je veziru poručio da on i njegova porodica mogu izbjeći u Crnu Goru ili da preko Crne Gore pređe u „ćesarsku zemlju“. Do toga, međutim, nije došlo.

Za vrijeme Hafis-paše bilo je nekoliko incidenata – kao što su upadi Crnogoraca u Zetu i neka druga podgorička sela 1931. i 1932. godine, ali ne u cilju osvajanja nego odbrane crnogorskog pravoslavnog življa od turskih zulumčara. Sa spuškim Turcima bilo je nekoliko oružanih čarki 1834. godine – dva puta kod Spuža i jednom u selu Jastreb.

Marta 1835. podgorički Turci su izvršili napad na kučke čobane, a odgovor na to bio je napad Cetinjana na čelu sa Kenjom Stankovim i zauzimanje, naravno privremeno, utvrđenoga Žabljaka Crnojevića.

Napad spahija Mehmeda Lekića i Mehmed-age Mečikukića na crnogorska sela Salkovinu i Dodoše, 21. septembra 1840. pretvorio se u pravi okršaj. Na bojištu je ostalo stotinjak Turaka, a Mehmed-aga je bio ranjen.

Prilikom drugog boravka u Petrogradu, 1837. godine Njegoš je dobio informaciju da osmanlijska vojska u Stambolu svake godine odobrava isplatu iz državne blagajne po 40.000 dukata pograničnim vlastima za podsticanje nereda i buna u Crnoj Gori. To je dobro iskoristio skadarski vezir Osman-paša Skopljak, koji je na vezirsku upravu u Skadru došao 1843. godine. Za vrijeme polugodišnjeg Njegoševog boravka u Beču (od oktobra 1846. do aprila 1847) Osman-paša je iskoristio Njegoševo odsustvo i nerodnu godinu te je poveo široku akciju protiv susjednih crnogorskih plemena u nastojanju da pridobije njihovu lojalnost dijeleći besplatno žito pojedincima, a glavarima i

skupocjene poklone i zlatne dukate. Hroničari su zabilježili kako je Osman-paša „prosuo“ silno blago (novac) po Crnoj Gori. Na stotine Crmničana, Kuča, Pipera i Bjelopavlića je tom prilikom izrazilo lojalnost Osman-paši Skopljaku. Njogoš je neke plemenske glavare ostavio bez titule, a neke i bez glave, ali je na kraju morao da popusti i da im oprostí izdaju da bi ih vratio u svoje „jato“.

Situacija sa hercegovačkim Turcima bila je nešto složenija. Bilo je i ozbiljnih bojeva i neviteških pojava i manjih čarki, ali pravoga i iskrenoga mira bilo je malo.

Najveći problem je bio oko vlasništva nad Grahovom koga su i Crnogorci i Turci smatrali ključem od Hercegovine.

Grahovo se nalazilo na raskrsnici puteva od Nikšića prema Risnu, Trebinju, a preko njega i prema Dubrovniku i prema Bileći. Stanovništvo Grahova bilo je većinom hrišćansko i željelo je da se prisajedini sa Crnom Gorom, a Turci su se tome protivili. Ali-paša Stočević Rizvanbegović sa jakim snagama i odredom konjice pod komandom gatačkog muselima Smail-age Čengića zaposjeo je Grahovo, krajem jula 1836. Crnogorski odred od 300 ljudi pod komandom Njogoševa brata Joka kao prethodnica jačih snaga pošao je u pomoć Grahovljanima. Crnogorski odred, ne čekajući glavninu, ojačan Grahovljanima napao je na Turke kod Čelinskog potoka kod Grahova. Došlo je do žestokog sukoba u kome je poginulo 40 Crnogoraca i 12 Grahovljana (po drugom izvoru – 52 Crnogorca i 22 Grahovljanina) i 76 Turaka. Među Crnogorcima poginulo je 8 Petrovića, pored ostalih Njogošev brat Joko Tomov i Stevan Stankov, brat budućeg knjaza Danila. To je Njogoš doživio kao težak lični udarac. I pored toga Njogoš je to naizgled podnosio stoički ali je u duši tinjala težnja za osvetom gatačkom muselimu. Prilika mu se pružila 5. oktobra 1840. u

Drobnjaku, kada je Smail-aga došao da pokupi harač. Crnogorci pod komandom vojvode Novice Cerovića napali su noću Smail-aginju vojsku na mjestu Mljetičak i Smail-agu sa najbližom pratnjom pogubili. U znak odmazde za tu pogibiju hercegovački Turci, predvođeni Smail-aginim sinovima, sraznili su dio Drobnjaka sa zemljom.

Dvije godine kasnije (24. septembra 1842) došlo je do susreta Ali-paše Stočevića i Njegoša u Dubrovniku i potpisivanja sporazuma između „nezavisne oblasti Crne Gore“ i „Pašaluka hercegovačkog“ i odlučeno da granica između ove dvije oblasti ostane „status quo“.

Godinu dana kasnije, 29. jula 1843. trebalo je da dođe do pregovora između predstavnika Ali-paše Stočevića i Njegoša u manastiru Ostrog.

U međuvremenu Njegoš je dobio informaciju da Ali-pašini ljudi pripremaju atentat na njega. To je bio razlog što je Njegoš odbio da primi Ali-pašinu delegaciju. Na povratku iz manastira delegaciju je kod mjesta Bašina voda dočekala grupa naoružanih Crnogoraca. Tom prilikom je 12 članova delegacije poginulo, navodno oni koji su bili osumnjičeni za pripremanje atentata, a osmoro je spašeno. To je nesumnjivo bio nevišeski čin, a bio je očito rezultat neiskrenih i zavjereničkih odnosa.

Početak oktobra 1843. Ali-paša je sa 15.000 vojnika krenuo na Crnu Goru. Susreo ga je Njegoš sa 4.500 ljudi. Došlo je do manjeg okršaja, nakon čega je Ali-paša odustao od daljeg pohoda. Mjesec dana kasnije (9. novembra 1843.) došlo je u Kotoru do potpisivanja ugovora između Ali-pašinih i Njegoševih izaslanika. Potpisan je sporazum po kome je Grahovo dobilo autonomni status uz obavezu da redovno izmiruje turske carske dažbine („Istorijski leksikon Crne Gore“, Podgorica 2006, knj. 2, 289).

Odnosi s Austrijom

Političke veze Crne Gore i Austrije datiraju još od vladavine vladike Danila, kada je od princa Eugena Savojskog tražio pomoć i saradnju u borbi protiv Osmanlija. Osim toga svi putevi za carsku Rusiju vodili su preko austrijske teritorije.

Veze s bečkim dvorom uspostavio je vladika Vasilije Petrović (1751) kad je od carice Marije Terezije tražio da Crnu Goru stavi pod svoje pokroviteljstvo. Te su veze nastavljene i kasnije.

Međutim, period od Bečkog kongresa 1815. godine, kada je Austrija zaposjela Boku Kotorsku i Crnogorsko primorje i čitavu jadransku obalu, koja je bila u posjedu Mletačke republike je posebna priča.

Crnogorsko primorje, bez obzira ko je nad njim bio gospodar, je bilo crnogorski prozor u svijet. To je bio razlog da je sa novim susjedom – Austrijom trebalo sačuvati trajni mir.

Poznato vam je, tu smo priču ovdje jednom ispričali, ali da podsjetimo, da su Mlečići, posebnim dukulom iz 1718, u doba vladike Danila, Crnogorskoj mitropoliji dozvolili da na Crnogorskom primorju obavlja sve vjerske obrede pravoslavnog stanovništvu, obnavlja stare i podiže nove crkve. Tom prilikom su obnovljeni, odnosno podignuti novi manastiri u Mainama i Stanjevićima, koji su istovremeno bili i rezidencije crnogorskih mitropolita.

Tada, a i poslije 1815. godine, Austrija je Crnu Goru tretirala kao suverenu državu. Međutim, propašću Mletačke republike prestala su da važe njena prava i odluke. Nova – austrijska vlast smatrala je da manastiri Maine i Stanjevići ne mogu više pripadati drugoj državi, o čemu je obavijestila i Petra I. Od tada austrijska vlast nije dozvolila Cetinjskoj mitropoliji da te manastire

koristi kao svoje rezidencije, jer oni sada pripadaju austrijskoj državi. Od tada crnogorski mitropoliti i crnogorski građani mogli su da dolaze u te manastire samo kao turisti.

Još za vrijeme Petra I austrijske vlasti su pokušale da to pitanje riješe nekakvom nagodbom, ali to nije realizovano. Poslije smrti Petra I austrijske vlasti su nastojale da Maine i Stanjeviće proglase privatnim posjedom porodice Petrović, a ne državnim posjedom, kako bi dogovor oko novčane nadoknade lakše riješili. To je Njegoš u saradnji sa nekoliko uglednih rođaka odbio. Austrijske vlasti su krajem novembra 1830. godine organizovale sastanak sa crnogorskim predstavnicima, ali dogovor nije postignut. Na tom sastanku sa crnogorske strane učestvovao je guvernadur Vuko (Vukale) Radonjić, izgleda samoinicijativno. Njegoš je osporio pravo guvernaduru na predstavljanje Crne Gore. Zbog toga je Vuku Radonjiću oduzeto zvanje guvernadura i državni pečat, a on osuđen na smrt. Kasnije je kazna preinačena na protjerivanje guvernera iz Crne Gore, a guvernadurstvo kao institucija je ukinuto. Nije samo taj slučaj odlučio za takav postupak prema guvernaduru. U doba Petra I bilo je više nesporazuma sa guvernadurom, tako da je njegovo pregovaranje sa Austrijom u vezi sa navedenim manastirima bilo samo epilog tih nesporazuma.

Bilo kako bilo, priče koje se i danas mogu čuti, da je Njegoš prodao navedene manastire zato što mu je ponestalo para su zlonamjerne i naravno netačne. Očito da je Njegošev postupak bio racionalan. Kad su manastiri ionako bili izgubljeni Njegoš je pokušao da za to dobije makar nadoknadu. Njegoš je pokušavao sa austrijskim vlastima, čak i sa kancelarom Meternihom (1834), da se to pitanje riješi. On je sa Meternihom razgovarao o tome i 1837. Te godine je to pitanje konačno riješeno. Dana 24. 10. 1837. godine potpisan je ugovor o prodaji Maina, a maja

1839. i Stanjevića. Za Maine je dobijeno 40.000, a za Stanjeviće 17.000 fiorina (u „Istorijskom leksikonu Crne Gore“, knj. 1, str. 226. piše da su oba manastira prodata za 34.000 fiorina).

Tim činom započeo je proces razgraničenja između Crne Gore i Austrije, koji je završen 18. jula 1841. godine potpisivanjem posebnog protokola.

Njegoš je nekoliko puta posjetio Beč i Trst i pri tom imao susrete sa uglednim austrijskim državicima. On je takođe imao susrete i sa pojedinim kulturnim stvaraočima sa južnoslovenskih prostora, kao što su Vuk Karadžić, Jernej Kopitar i drugi. Odlazak u Beč imao je značaja i sa stanovišta štampanja svojih djela, pored ostalih i „Gorskog vijenca“. On je usput, u odlasku i povratku, posjećivao Dubrovnik i Zadar. Kotor, Prčanj i Dobrotu je često posjećivao.

Zanimljiv je Njegošev odnos prema građanima Boke Kotorske. U pismu Nikoli Tomazeu aprila 1848, Njegoš je rekao da je bokeško stanovništvo uvijek smatrao dijelom jedinstvenog etničkog i narodnog organizma s crnogorskim narodom, da nikad među njima nije pravio razliku i da je vazda bio spreman da se za njihovu sudbinu zauzme, kao da je u pitanju i narod crnogorski.

U proglasu od maja 1848. kojim se obratio Bokeljima i Dubrovčanima, Njegoš je pisao: „Boka i Crna Gora tako spojena kao duša i tijelo, jedan narod i duh, jedan običaj i jezik i jedan bez drugoga ne može živjeti ni umrijeti, i zato vas ja u srcu ne razlikujem od Crnogoraca, i gotov sam vazda zlo i dobro dijeliti“. On je tom prilikom poručio Bokeljima i Dubrovčanima da budu srcem i dušom privrženi svojoj narodnosti, ali da im to nalaže obavezu da budu „sasvim vjerni i poslušni Jelačiću“ svome jedinoplemenome banu od trojedne kraljevine. U protivnom, Njegoš im poručuje da će biti zakleti neprijatelji. Isto tako preporučuje Bokeljima da budu pokorni ćesaru bečkome

kao pravi sinovi svojem ocu. A u slučaju da ne prihvate njegove preporuke Njegoš im poručuje da će im biti „grđi no Turčin“.

Da li je Njegoš tako istinski mislio ili je htio time da poruči Beču da im je on lojalni prijatelj – teško je utvrditi. Lično mi je ovo drugo tumačenje bliže, ali svejedno ovako zabilježeno na papiru – za istoriju djeluje suviše grubo za jednog tako genijalnog čovjeka kakav je bio Njegoš.

Ne bi mu moglo služiti na čast ni bezrezervna podrška Jelačiću koji je učestvovao u gušenju mađarske bune i namjera da mu pošalje u pomoć 3.000 Crnogoraca. Slično je i sa ponudom ruskom grofu A. F. Orlovu (2. juna 1849) u kojoj traži da mu kod ruskog cara obezbijedi dozvolu da sa četiri do pet hiljada Crnogoraca krene i da se sjedini sa carskom ruskom vojskom protiv Mađara. Očito da se radi o velikim istorijskim zabludama, jer je zbog angažovanja ruskih snaga u gušenju mađarske bune ruski car proglašen za džandara Evrope i da se stavio u službu najveće evropske reakcije.

Njegoš nije bio bolje sreće ni u pogledu saradnje s Ilijom Garašanihom, autorom famoznog „Načertanija“, čija je osnovna ideja bila stvaranje Velike Srbije. Činjenica je da je Njegoš bio općinjen Garašanihom, nemogavši da pronikne u suštinu njegove politike, što potvrđuje da je u nekim segmentima bio više romantičar-pisac, nego pragmatični političar.

***

Savremena historiografija je utvrdila da je Njegoš bio grandiozna figura, ne samo crnogorske nego i južnoslovenske istorije.

Neshvatljivo je da ga neki istoričari uporno nazivaju mitropolitom, a on je najmanje značajan kao crkvena ličnost.

Nijesam naišao ni na jedan tekst ili pismo gdje se on potpisuje kao mitropolit. Kad se Njegoševa ličnost posmatra u cjelini,

---

držim da je on prije svega genijalni pjesnik, neprevaziđen na južnoslovenskim prostorima.

Nesporno je da je Njegoš bio i veliki državnik. Zatim bi on mogao da se svrsta i u velike mislioce – filozofe.

Kao političar bio je prilično konzervativan – tipičan predstavnik svoje klase (vladajuće) i svoga vremena. Za takvog vladara se obično kaže da je bio prosvjećeni apsolutista. Nesporno je, međutim, da je bio veliki patriota i sav posvećen svojoj državi i svome narodu. Čak i na smrtnoj uri. Za svoj narod je rekao da je u kvantumu malobrojan „ali vojinstven i silan duhom i srcem“.

Savremenici su ga videli naglašeno vrlo hrabra i viteški dostojanstvena. To ga je krasilo do potonje ure.

Bio je veoma zabrinut za sudbinu Crne Gore poslije njegove smrti. Uoči smrti preduzeo je sve mjere kod ruskog ambasadora u Beču da preko ruskog cara obezbijedi nastavak subvencija za Crnu Goru, čiji je rok isticao 1852. godine. Doživio je pozitivan odgovor da će se ruske subvencije produžiti za još pet godina.